

Dénes Tamás – Farkas János

A HUMÁN TÁRSADALOM ELMÉLETE

Multistrukturális modell alapján

Gondolat Kiadó
Budapest, 2015

A megjelenést támogatta

M Ű E G Y E T E M 1 7 8 2

Szociológia-Kommunikáció Tanszék

© Dénes Tamás, Farkas János, 2015

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

www.gondolatkiado.hu

A kiadásért felel Bácskai István
Olvasószerkesztő Gál Mihály
Tördelő Lipót Éva

ISBN 978 963 693 588 7

TARTALOM

ELŐSZÓ (<i>Vámos Tibor akadémikus</i>)	13
BEVEZETÉS	15
1. VEZÉRFONAL A HUMÁN TÁRSADALOMELMÉLETHEZ	21
1.1. Metrikus versus multistruktúratér	21
1.2. A társadalmi változások triád szerkezete	22
1.3. Társadalmi paradoxonok és fejlődés	24
1.4. A humán társadalom „kétvértékű” modellje	25
2. ELMÉLETI ELŐZMÉNYEK	28
2.1. Rendszerelméleti, matematikai alapok (<i>megismerés, struktúra, multistruktúra</i>)	28
2.1.1. A rendszerfogalom értelmezése (<i>A filozófiai absztrakciótól az információ realitásáig</i>)	28
2.1.2. A filozófiai és információs szint közötti híd	32
2.1.3. Elmélet és modell	35
2.1.4. Csillagkép és impresszionizmus (<i>gondolatkísérlet</i>)	36
2.1.5. „Fekete doboz” és megismerés	41
2.1.6. Az „egyértékű” társadalom (<i>Dichotom vagy többértékű gondolkodás?</i>)	41
2.1.7. A matematika mint leíró nyelv	42
2.1.7.1. A (társadalmi) hálózatok elméletének előfeltételei	43
2.1.8. A Multistruktúra Memory (<i>MsM</i>) a társadalomelmélet matematikai alapja	46
2.1.8.1. Információstruktúrák (<i>ismeretek</i>) beépülése <i>MsM</i> -be	50

2.2. Társadalomelméleti alapok	52
2.2.1. Az egységes társadalomelmélet vélt korlátai	53
2.2.2. Minek az elmélete?	55
2.2.3. A természettudományos paradigmák korlátai	56
2.2.4. Társadalomtudományi elméletek	57
2.2.4.1. Szociológiai elméletek	58
2.2.5. A modern elméletek válsága	60
2.2.6. Posztmodern paradigmák	61
2.2.7. Elmélettörténeti következtetések, megoldási javaslatok	62
3. A TÁRSADALOM MINT ÉLŐ RENDSZER (FOGALMA ÉS ALAPTÖRVÉNYEI)	66
3.1. Élettelen és élő rendszerek	66
3.1.1. A <i>véges fejlődés</i> tulajdonsága	67
3.1.2. Élettelen és élő működés	68
3.2. A társadalom fogalma	70
3.2.1. Növényi társadalmak	71
3.2.2. Állati társadalmak	73
3.2.3. Humán társadalmak (<i>A kultúra fogalma</i>)	77
3.2.4. Mítosz, vallás, virtualizáció	79
3.3. A társadalom mint multistruktúra	81
3.3.1. Szociológusok a társadalom szintjeiről	83
3.3.2. Multistrukture Memory működése: <i>információ</i> → <i>ismeret</i> → <i>tudás</i> körfolyamat	86
3.4. A társadalom alapvető struktúratörvényei	89
3.4.1. RENDSZER ↔ ELEM átmenet, avagy élettelen vagy élő rendszer? (<i>A multistrukturálódás törvénye</i>)	89
3.4.2. Sd-effektus a társadalomban	91
3.4.3. Konvergencia törvény <i>MsM</i> -ben	92
3.5. A humán társadalom differenciaspecifikumai: <i>gondolkodás</i> → <i>kulturális öröklődés</i>	93
3.5.1. Gondolkodás – beszéd – nyelv az emberiség közös titka	94
3.5.2. Nyelv és kommunikáció, avagy „ <i>miért nem beszélünk egy nyelven?</i> ”	97
3.5.3. Kognitív sémák	99
4. A TÁRSADALOM MŰKÖDÉSE	100
4.1. Társadalmi távolság, társadalmi tér	103
4.1.1. Egységes vonatkoztatási rendszer a társadalmi térben	106
4.2. A társadalmi státusz fogalma (<i>egyenlőség és esélyegyenlőség</i>)	107

4.3. <i>Idő</i> a társadalmi térben	112
4.3.1. Az <i>Idő</i> klasszikus értelmezései	112
4.3.2. Ok-okozat és idő	114
4.4. A struktúraidő (társadalmi sajátidő) mint rendszertulajdonság	115
4.4.1. A kronologikus idő specialitása (<i>lineáris óra</i>)	116
4.4.2. Strukturális órák („ <i>az élőlények nem hordanak zsebórát</i> ”)	118
4.4.3. A pók órája a pókháló	119
4.4.4. Intuíció (<i>intuitív óra</i>)	120
4.4.5. Struktúratér és idő	122
4.5. Kumulativitás és okság (<i>a struktúraidő mérése</i>)	125
4.5.1. A <i>kumulativitás</i> strukturális fogalma	125
4.5.2. A rendszerállapot-változások struktúrájának elemzése	128
4.5.3. Az <i>ideális</i> rendszerállapotváltozás folyamata és <i>a hatékonysági mutató</i>	131
4.5.4. A Strukturálódás Periódusos Rendszere (<i>SPR</i>)	134
4.5.5. Kumulativitás és konvergencia (<i>az igazság és konvergencia ekvivalenciája</i>)	140
4.5.6. Kumulativitás, struktúraidő és okság	142
4.5.7. A <i>különös</i> és <i>kivétel</i> strukturális fogalma és törvényei <i>MsM</i> -ben	144
4.5.7.1. A kivétel értelmezésének fogalmi előzményei	145
4.5.7.2. A strukturális modell kvantitatív közelítése	147
4.5.7.3. A vonatkoztatási szempontok és a jelenségleírás összefüggései	149
4.5.7.4. A „különösök és kivételek törvénye” a megismerésben	153
4.5.7.5. Egy „különös” kreativitási skála	156
4.5.7.6. A „különös kutató” fogalma	158
4.5.7.7. Kutatásszervezési következmények	159
4.6. Társadalmi egyenlőtlenségek, társadalmi energia	160
4.6.1. A társadalmi egyenlőtlenségek kialakulásának történelmi folyamata	160
4.6.2. Nemzetközi és hazai kutatások a társadalmi egyenlőtlenségekről	162
4.6.3. A társadalmi esélyegyenlőtlenség	164
4.6.4. A társadalmi (<i>struktúra</i>)energia	167
4.6.5. A <i>tömeg</i> klasszikus (élettelen) értelmezései	179
4.6.6. A társadalmi tömeg klasszikus értelmezései	181
4.6.7. Az „ <i>élő tömeg</i> ” (<i>S-tömeg</i>) fogalma a társadalomban	184
4.6.8. Az <i>S-tömeg</i> $\equiv$ <i>S-energia</i> ekvivalenciatétel	186
4.6.9. <i>S-tömeg</i> $\rightarrow$ <i>S-energia</i> kvantitatív átszámítási törvény („ $E = mc^2$ ” a társadalomban)	187
4.6.10. É. Durkheim és C. G. Jung fogalmi előképei	191
4.6.11. A tudás tömege és a tömeg tudása (<i>társadalmi tudat MsM</i> -ben)	192
4.6.12. A humán társadalom folytonossága	193
4.7. Társadalmi változások kvantitatív jellemzése <i>MsM</i> -ben	193
4.7.1. Társadalmi <i>erő</i> (hatás)	195
4.7.2. Társadalmi <i>sebesség</i> és <i>gyorsulás</i>	197

4.7.3. Társadalmi <i>munka és teljesítmény</i>	200
4.7.4. Álommunka, viccmunka, mint az <i>S-munka előképei</i>	205
4.8. A munkaértékelmélet általánosítása <i>MsM</i> -ben	208
4.8.1. A Tőke struktúrája és korlátai	212
4.8.2. Értékek és termelési árak	214
4.8.3. A marxi értéktörvény	215
4.8.4. Érték és kizsákmányolás	216
4.8.5. A gondolkodásból levezethető a munka	220
4.8.6. Gondolatkísérlet az igazságos társadalom lehetőségéről	220
4.8.7. A pénz az egyértékű társadalom alapja	222
4.9. A társadalmi struktúra, társadalmi rétegződés	224
4.9.1. Irányzatok a társadalmi struktúra (rétegződés) kutatásokban	224
4.9.2. Társadalmi rétegek <i>MsM</i> -ben	229
4.9.3. Társadalmi rétegződés <i>MsM</i> -ben	230
4.10. Társadalmi mozgások, mobilitás	233
4.10.1. A társadalmi mozgások (mobilitás) sebessége és gyorsulása	239
4.10.2. A társadalmi mozgások (mobilitás) periódusos rendszere (<i>TMPR</i>)	241
4.11. A társadalmi energiamegmaradás törvénye	243
4.11.1. Aréna-modell (<i>gondolatkísérlet</i>)	246
4.11.2. Aréna-modell a társadalmi multistrukturátérben	248
4.11.3. Társadalomtipizálási absztrakció az Aréna-modellben	250
4.11.4. A társadalom nem nullaösszegű játék!	252
4.11.5. EU Aréna-modell (<i>gondolatkísérlet</i>)	253
4.11.5.1. Alapmodell	253
4.11.5.2. EUR-modell	254
4.11.5.3. Egy tanulságos modellanalógia	256
5. TÁRSADALMI FEJLŐDÉS ÉS EVOLÚCIÓ	257
5.1. Társadalomelméleti előzmények	257
5.1.1. Alkalmazható-e a biológiai evolúció a társadalomra?	257
5.1.2. A fejlődés fogalmának homályossága	258
5.1.3. A végcél: a modernizáció?	258
5.1.4. A kimerült „haladás” gondolat	259
5.1.5. A társadalmi változás	260
5.1.6. Posztmodern elméletek	260
5.2. A társadalmi <i>fejlődés</i> strukturális fogalma és definíciója	261
5.2.1. A <i>fejlődés</i> fogalmi kritériumai	261
5.2.2. Strukturális <i>bonyolultság</i>	262
5.2.3. Strukturális <i>stabilitás</i>	264
5.2.4. A <i>fejlődés</i> strukturális definíciója	267

5.2.5. Teljes társadalmi hierarchia vagy globalizált demokrácia? (<i>példa az MsM elmélet alkalmazására</i>)	269
5.3. A társadalmi <i>evolúció</i> strukturális fogalma, definíciója és törvényei MsM-ben	270
5.3.1. Az <i>evolúció</i> fogalmi kritériumai	271
5.3.2. Az <i>evolúció</i> strukturális definíciója (<i>evolúció az SPR periódusos rendszerben</i>)	273
5.3.2.1. A szaporodás leírása MsM-ben	277
5.3.2.1.1. Osztódás	277
5.3.2.2. Élő osztódás → Szaporodás	277
5.3.2.3. Új multistruktúraszint (<i>MsM^k</i>)	278
5.3.3. Az <i>evolúció</i> törvényei MsM-ben	279
5.4. A biológiai és társadalmi törzsfejlődés folytonossága	281
5.5. A humán társadalom folytonossága (<i>kulturális öröklődés</i>)	282
5.6. A „lassuló idő törvénye”	284
5.6.1. Virtuális agárverseny effektus MsM-ben	286
5.7. Társadalmi időparadoxon (<i>sajátidők metszetében</i>)	288
5.7.1. A válság az időparadoxon szélsőséges megjelenési formája	289
5.7.2. A <i>hajléktalanság</i> mint társadalmi (ön)gyilkosság (<i>példa az MsM-elmélet alkalmazására</i>)	290
5.8. A szociológia teoretikusai a társadalom történeti típusairól	292
5.9. Társadalomtipizálás MsM-ben	294
5.10. Az info(rmációs rene)sance társadalom esélye, avagy <i>a 21. századi infosance kor a „jelen század reménye”</i>	295
5.10.1. Jókai: <i>A jövő század regénye</i>	297
5.10.2. Infosance a jelen század esélye	298
5.10.3. Infosance MsM-ben	299
5.10.4. Infosance az Aréna-modellben	300
5.10.5. Fenntartható fejlődés MsM-ben	300
5.10.6. Az infosance társadalom megvalósítható rendszere	300
IRODALOM	305
NÉVMUTATÓ	319
TÁRGYMUTATÓ	324
1. MELLÉKLET: Farkas János konspektusai	333
2. MELLÉKLET: Matematikai alapdefiníciók és tételek	356
TÁMOGATÓI OLDALAK	371
ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ	373